

ИЗ СТУДЕНТСКОГ ПОКРЕТА НА БЕОГРАДСКОМ УНИВЕРЗИТЕТУ 1936—1938 ГОДИНЕ

Студенти Београдског универзитета исписали су посебно поглавље борбе југословенских народа за политичке и националне слободе, за социјална права, борбе коју је упорно водила Комунистичка партија Југославије. Београдски студенти се нису само стручно оспособљавали на факултетима за будуће одговорне функције у животу. Они су свој задатак схватили много шире, своју друштвену одговорност поставили врло високо, они су, уз сигурну подршку и руководство Партије, узели, у извесном смислу, политичку судбину земље у своје руке. Та борба водила се под веома тешким условима за студенте, материјално необезбеђене, изгладњаване, политички прогањане.

Кроз тешку борбу за очување и проширење аутономије Универзитета, водила се уствари једна далекосежнија политичка борба која је далеко превазилазила оквире Универзитета.

После успешно спроведеног Априлског штрајка који је организовао и успешно водио Акциони одбор студенских стручних удружења 1936, аутономија Универзитета је била одбрањена, нова права извојевана, позиције напредних студената ојачане. Акциони одбор студенских стручних удружења био је створен у ватри најжешће борбе за одбрану аутономије. Значај Акционог одбора појачао се још више. Иако је првенствено имао задатак одбране студенских интереса у питањима економског положаја студената, услова студирања, аутономије Универзитета, Акциони одбор је био нешто много више, био је то главни штаб студентског покрета, који је брзо,

смело и ефикасно реагирао на све друштвене и политичке догађаје у земљи.

Акциони одбор сачињавали су делегати студенских стручних удружења. Врло је мали број удружења био која су била у рукама реакционарних студената. На Техничком факултету 1936 само је Удружење технолога било такво, одбијало је сарадњу у Акционом одбору и противило се организовању штрајкова и других акција. Иначе, у скоро свим управама стручних удружења у већини су били комунистички студенти или народни студенти, како су се тада легално називали.

У то време Партија је држала курс политике Народног фронта, па је и у студентском покрету таква политика имала одраза. Постајале су, у неким удружењима, групе студената лезих земљорадника, радикала, демократа са којима се лојално сарађивало, али чији је утицај већином био ишчежавајући незнатан. У студентским удружењима рад је био разноврстан и интензиван. Понекад је тај рад био илегалан, као дељење партиских летака, организовање антирежимских демонстрација, помоћ радничким штрајковима, организовање идеолошких дискусија и читање илегалне литературе. Најчешће је рад имао полулегалне форме, и мало је било акција које су и полиција и универзитетске власти сматрале за потпуно легалне.

Студентска удружења су тешко долазила до просторија, и обично су то биле или врло скучене или мрачне сутеренске просторије. У то време диктатуре и полициског терора, слободнији политички живот клијао је у подземљу

универзитетских зграда. Тада, 1935 до 1938 године, најактивнија удружења на Техничком факултету била су Удружење студената машинске и електро-технике (УСМЕТ) и Удружење студената грађевинске технике (УСГТ). Крајем 1935 године, када сам почео да одлазим на састанке у УСМЕТ и УСГТ (у то време Удружење студената архитектуре било је доста неактивно), највише ауторитета имали су другови Драгиша Ивановић¹ и Милентије Поповић² који су убрзо дипломирали. Сем њих, и после њиховог одласка са факултета, постојало је чврсто језгро активиста углавном из ова два удружења, које су сачињавали Војо Ковачевић³, Влада Аксентијевић⁴, Мијалко Тодоровић⁵, Војо Деретић⁶, Тадија Поповић⁷, Мирко Пејатовић⁸, Воја Мидић⁹ и многи други чијих се ликова још увек сећам, али чија су ми имена изашла из памћења.

Студенти су могли чути напредну реч у познатој „Физичкој сали“, која је била у десном дворишном крилу „Новог универзитета“.¹⁰ То је била слободарска и борбена трибина, једина у Београду, у оно доба можда и у читавој земљи. Студенти су ту организовали своје скупове, манифестације, протестне митинге. На ту трибину позивали су и млађе напредне научнике, књижевнике, уметнике. Слушала су се предавања о најновијим достигнућима атомске физике, ватрено се дискутовало за и против Хајзенберговог индетерминизма¹¹, излагале се теорије условних рефлекса совјетског научног Павлова. Са те трибине чула се реч Душана Матића, Хуга Клајна, Душана Тимотијевића, Коче Поповића и других. Хорске рецитације, које је са студентским хором спремао Војислав Вучковић¹², биле су права масовна и борбена уметност која је изазивала буру одушевљења. Врло омиљене и популарне биле су усмене новине, на којима су учествовали напредни јавни радници, новинари, сликари и књижевници. Остало је незаборавно оно вече када је, после извршеног „Аншлуса“, Лола Рибар својим говором, који је почињао са „Хитлер је на граници!“ изазвао незапам-

нено борбено одушевљење и протесте противу Хитлера и фашизма.

Био сам две године претставник Удружења студената архитектуре у Акционом одбору у време када је била успостављена сарадња са професорима и факултетским властима, али када је унутрашња и спољна политичка ситуација била врло напета. Акциони одбор је држао седнице често. „Главни штаб“ био је увек будан и на окупу. Седнице су држане на радним местима, где је то већ у даном тренутку било могуће. Најчешће у подрумској просторији дозиданог дела старе зграде Филозофског факултета (до хотела „Империјал“, сада кафана „Стамбол капија“) или у сутерену опште студентске мензе у Гарашаниновој улици.

Увек сам имао утисак да је Акциони одбор био неки мали парламент и то не само универзитетски парламенат, већ стварни народни парламенат у недостатку правог, слободно изабраног парламента земље. Можда ће опис једне епизоде у раду Акционог одбора, једне од многих, дати извесну слику тога рада.

У априлу 1937 очекивана је посета председника Чехословачке републике у Београду. Студенти су припремали манифестације симпатија за Бенеша и за чехословачку републику, тада већ угрожавану од Хитлерове Немачке, као и демонстрације против фашизма и Стојадиновићевог режима. Полиција је то предосећала, или је чак била и конкретно обавештена. Два дана пред Бенешов долазак састали смо се још једном у сутерену опште студентске мензе ради договора и разматрања ситуације у вези са дочеком. Ту смо сазнали од неких другова да су из Управе града телефонирали у два маха и тражили састанак са претставницима студената. Уверавали су из полиције да је то само ради договора и што бољег дочека председника Бенеша. Сви смо били, наравно, одлучно против макаквог контакта са полицијом. У току састанка зазвонио је телефон у мензи. Била је то опет управа града. Наш одговор је био кратак.

Изјутра, на дан доласка Бенешовог, ишао сам Немањином улицом ка станици, можда мало неопрезно, и непредо-

Сл. 1 — Зграда Природноматематичког факултета, коју су Немци запалили 1944 године.

строжно. У једном тренутку приметио сам да два човека праве зид према мени и потискују ме ка згради. Када сам покушао да их одбијем, та два агента ме шчепаше и угураше у двориште Инвалидског дома. Двориште је било прилично испуњено студентима и омладином, који су жустро протестовали. Околни прозори били су пуни станара зграде који су нас храбрили, давали израза симпатија, чак нам бацали кифле, хлеб и друго. Двориште се све више пунило новим жртвама ухваћеним у клопку. Велико двориште је било већ толико пуно да се сада по њему више није могло кретати. Вика и протести су били све заглушнији. У једном моменту појави се на улазу једна прилика у фраку, цилиндру на глави са лентом преко груди. Маса за тренутак ућута. Био је то управник града, злогласни Драги Јовановић. „Битанге, пропалице, мангупи“, почео је одмах да виче: „По-

казаћу ја вама како се дочекује Бенеш“. Искеженог лица, искривљених уста сипао је даље најгоре псовке и увреде.

Нешто касније чуле су се громке овације Бенешу. После тога још силније смо протестовали да нас пусте кад је дочек већ прошао, али смо још дуго чекали у том дворишту као у кавезу. Најзад, око подне, агенти почеше да одводе групу по групу напоље, где су чекале спремне „Марице“ које су нас одводиле у озлоглашену „Главњачу“.

Полиција је била брижљиво припремила противудар. Али и поред оваквог масовног превентивног хапшења, полиција није успела да спречи ватрене манифестације демократији, слободи, манифестације које су се претвориле у оштре демонстрације студената, грађана и радника против фашизма и хитлеризма, против Стојадиновићевог режима. Било је оштрих сукоба са полицијом и жандармеријом и многих хапшења.

НАПОМЕНЕ

¹ Др Драгиша Ивановић, данас професор Универзитета.

² Милентије Поповић, данас члан Савезног извршног већа.

³ Војо Ковачевић, генерал-пуковник и државни потсекретар Секретаријата Народне одбране.

⁴ Влада Аксентијевић народни херој, био организатор Устанка у Посавини 1941. Погинуо 1942.

⁵ Мијалко Тодоровић, данас члан Савезног извршног већа.

⁶ Војо Деретић је погинуо 1941 у Црној Гори, наишавши на италијанску заседу.

⁷ Тадија Поповић, помоћник секретара Извршног већа.

⁸ Мирко Пејатовић погинуо као партизан код Прозора у Босни 1942 г. приликом бомбардовања из авиона.

⁹ Воја Мидић, архитект, данас начелник Управе за урбанистичко планирање Новог Сада.

¹⁰ Приликом повлачења 1944, Немци су минирали и запалили зграду Универзитета. Приликом реконструкције зграде изграђена је нова, амфитеатрална сала названа „Сала народних хероја“.

¹¹ Студенти су позвали младе напредне научнике из Загреба, Хрвоја Ивековића, Звонка Рихтмана и Рикарда Подхорског да одрже предавања о најновијем ступњу развоја науке и технике у свету.

¹² Иницијативом Војислава Вучковића кога су 1941 убили агенти Специјалне полиције, настао је један нов, дотада непознат облик хорског рецитовања. Нарочито великог успеха је имало и више пута је било поновљено извођење песме Алексе Шантића *О, класје моје* и песма *Анита* Душана Матића.

SOUVENIRS DU MOUVEMENT ESTUDIANTIN DE L'UNIVERSITÉ DE BELGRADE
(1936—1938)

O. MINIC

Pendant la plus brutale des dictatures, les étudiants de Belgrade ont mené une lutte opiniâtre contre les régimes pro-fascistes de l'époque. En dépit des arrestations, des tortures et des internements dans les camps, les étudiants, appuyés par le Parti Communiste, alors illégal, ont montré assez d'audace et de puissance pour manifester dans les rues et au cours de réunions massives à l'Université contre les régimes impopulaires. Ils ont mené la lutte pour la défense de l'autonomie de leur Université que les régimes de dictature voulaient détruire définitivement. Dans cette lutte fut créé le Comité d'Action des associations spécialisées d'étudiants qui fut toujours le «Quartier Général» du mouvement étudiantim d'avant-garde. Ce Comité ne se limitait pas aux questions intéressant l'Université, il réagissait à toute situation politique. Les étudiants progressistes de cette époque de stagnation politique formaient un

mouvement exprimant la conscience libre des peuples.

A l'occasion de la visite du président de la République de Tchécoslovaquie, Edouard Beneš, en 1937, la police belgradoise voulut à tout prix empêcher les manifestations de sympathie envers cette république démocratique. Pour cette raison elle opéra des arrestations préventives en masse parmi les étudiants et les jeunes travailleurs de bon matin dans les rues avoisinant la gare. Mais, malgré tout ceci, au moment de l'arrivée de Beneš, on put voir de grandioses manifestations en faveur de la liberté et de la démocratie et des démonstrations très violentes contre le régime d'alors et le chef du gouvernement et contre le facsisme.

Illustration dans le texte:

Fig. 1 — La Faculté des Sciences après avoir été incendiée par les troupes allemandes en 1944.